

DAVLAT SEKTORIDA BUXGALTERIYA HISOBINI XALQARO STANDARTLAR ASOSIDA TASHKIL ETISH ISTIQBOLLARI

Xamidjonov Muxammadrasul Xayrulla o'g'li

O'zbekiston Respublikasi

Bank-moliya akademiyasi 2-kurs tinglovchisi

muxammadrasul99@gmail.com

<https://doi.org/10.5281/zenodo.17534369>

So'nggi yillarda O'zbekiston Respublikasida davlat boshqaruvi tizimini modernizatsiya qilish, moliyaviy intizomni kuchaytirish va byudjet mablag'laridan samarali foydalanishni ta'minlash maqsadida tub islohotlar amalga oshirilmoqda. Ushbu islohotlarning markazida davlat sektori buxgalteriya hisobi va hisobot tizimini xalqaro andozalar asosida tashkil etish masalasi alohida o'rin tutadi. Jahon iqtisodiyotida shaffoflik, hisobdorlik va samaradorlik tamoyillariga asoslangan boshqaruv modeli tobora dolzarb bo'lib bormoqda. Xalqaro davlat sektori buxgalteriya standartlari — IPSAS (International Public Sector Accounting Standards) ushbu jarayonning asosiy vositasidir. Ular davlat moliyasi to'g'risidagi axborotni aniq, ishonchli va taqqoslanadigan shaklda taqdim etish imkonini beradi.

O'zbekistonda ham davlat sektori buxgalteriya tizimini IPSAS asosida tashkil etish masalasi 2020-yildan boshlab bosqichma-bosqich amalga oshirilmoqda. Moliya vazirligi tomonidan ishlab chiqilgan "Davlat sektori buxgalteriya hisobi va hisobotini isloh qilish konsepsiyasi (2020–2025-yillar)" hujjatida xalqaro standartlarga o'tishning maqsadlari, bosqichlari va mexanizmlari aniq belgilab berilgan. Mazkur konsepsiyada davlat byudjeti va byudjetdan tashqari jamg'armalar hisobotlarini akkruel (hisob asosida tan olish) tamoyiliga o'tkazish, aktivlar va majburiyatlarni real qiymatda aks ettirish, hamda hisobotlarning xalqaro taqqoslanishini ta'minlash ustuvor yo'nalish sifatida belgilangan. Bu jarayon mamlakat moliya tizimining institutsional rivojlanishida muhim burilish nuqtasi bo'ldi.

Davlat sektori buxgalteriya hisobi — bu nafaqat raqamli hisob yuritish tizimi, balki davlatning iqtisodiy faoliyatini ifodalovchi axborot infratuzilmasidir. IPSAS tamoyillarining joriy etilishi orqali davlat moliyasi to'g'risidagi ma'lumotlar shaffof va xalqaro solishtiriluvchan bo'ladi. Bu esa nafaqat ichki boshqaruv organlari, balki xalqaro moliya institutlari — Jahon banki, Xalqaro valyuta jamg'armasi, Osiyo taraqqiyot banki kabi tashkilotlar bilan samarali hamkorlikni kengaytiradi. Xalqaro standartlarga mos hisobotlar xorijiy investorlar uchun ishonchli axborot manbai vazifasini bajaradi, bu esa mamlakat investitsion jozibadorligini oshiradi.

IPSAS tizimining afzalliklari shundan iboratki, u davlat byudjeti, aktivlari, qarzlar va majburiyatlarini to'liq qamrab oladi, ularni iqtisodiy mazmuni asosida qayd etishni talab qiladi. Masalan, milliy tizimda ayrim aktivlar (infratuzilma obyektlari, intellektual mulk, uzoq muddatli investitsiyalar) buxgalteriya balansida to'liq aks etmasligi mumkin. IPSAS esa ularni real qiymatda baholashni, ularning amortizatsiyasini va iqtisodiy foydasini aniqlashni talab qiladi. Natijada, davlat moliyasining haqiqiy holati aniqroq tasvirlanadi, moliyaviy boshqaruv qarorlari esa real ma'lumotlarga asoslanadi.

Davlat sektori buxgalteriya hisobi tizimini xalqaro standartlarga moslashtirishning yana bir muhim jihat — bu shaffoflik va hisobdorlik madaniyatining shakllanishidir. IPSAS nafaqat hisobot shakllarini belgilab beradi, balki davlat moliyasi bilan bog'liq barcha jarayonlarning ochiqligini ta'minlaydi. Bu orqali jamoatchilik davlat mablag'larining shakllanishi va sarflanishi

to'g'risida ishonchli ma'lumotga ega bo'ladi. O'zbekiston hukumati tomonidan joriy etilayotgan "Ochiq byudjet" portal ham aynan shu maqsadga xizmat qiladi. Mazkur portal orqali davlat xarajatlari, investitsiya loyihalari va moliyaviy natijalar to'g'risida ochiq axborot taqdim etilmoqda.

Shu bilan birga, IPSAS tizimini joriy etish jarayonida bir qator muammolar ham mavjud. Eng avvalo, bu kadrlar malakasi bilan bog'liq. Davlat sektori buxgalterlarining aksariyati hali xalqaro standartlar, akkruel asosidagi hisob yuritish va moliyaviy tahlilning zamonaviy metodlariga to'liq moslashmagan. Shu bois, oliy o'quv yurtlari va malaka oshirish markazlarida IPSAS asosida o'quv dasturlari ishlab chiqish va xalqaro buxgalterlik tashkilotlari bilan hamkorlikda sertifikatlash tizimini joriy etish zarur. Bundan tashqari, texnik infratuzilma, axborot texnologiyalari va integratsiyalashgan ma'lumotlar bazasi yetarli darajada shakllanmagan.

IPSAS tizimi muvaffaqiyatli ishlashi uchun raqamlashtirish jarayoni hal qiluvchi ahamiyatga ega. Moliya vazirligi huzurida faoliyat yuritayotgan "Davlat moliyasi axborot tizimi" (DMAT) bugungi kunda buxgalteriya hisobotlarini avtomatlashtirishda muhim o'rin tutmoqda. Bu tizim orqali barcha byudjet tashkilotlarining moliyaviy ma'lumotlari yagona elektron bazada jamlanadi. Natijada, real vaqt rejimida monitoring olib borish, moliyaviy oqimlarni kuzatish va qaror qabul qilish samaradorligini oshirish imkoniyati yaratiladi.

Xalqaro tajribada IPSASni joriy etgan davlatlar — Avstraliya, Kanada, Buyuk Britaniya, Janubiy Koreya, Yangi Zelandiya va boshqalar bu tizim orqali davlat moliyasini boshqarishda sezilarli yutuqlarga erishgan. Ularning tajribasi shuni ko'rsatadiki, IPSASga asoslangan hisobot tizimi davlat aktivlari, majburiyatlari va byudjet ijrosi bo'yicha ishonchli tahliliy asos yaratadi. O'zbekiston uchun ushbu tajribalardan oqilona foydalanish, lekin ularni milliy sharoitga moslashtirish zarur. Chunki har bir davlatning iqtisodiy muhit, boshqaruv modeli va institutsional salohiyati o'ziga xosdir.

IPSASni joriy etishning iqtisodiy samarasi nafaqat moliyaviy axborot sifatini oshirishda, balki davlat moliyasining barqarorligini ta'minlashda ham namoyon bo'ladi. Davlat byudjeti jarayonlarida aniq tahliliy ma'lumotlarga ega bo'lish, resurslarni oqilona taqsimlash va ortiqcha xarajatlarni qisqartirish imkonini beradi. Shu orqali davlat qarzini boshqarish, investitsion loyihalarni tahlil qilish va fiskal siyosatni takomillashtirish imkoniyati kengayadi.

Davlat sektorida xalqaro standartlarga asoslangan buxgalteriya tizimini joriy etishning ijtimoiy ahamiyati ham beqiyosdir. Fuqarolar davlat mablag'lari sarflanishi to'g'risidagi ochiq ma'lumotlarga ega bo'lishi orqali davlat boshqaruvida ishonchni mustahkamlaydi. Shuningdek, parlament va jamoatchilik nazoratining kuchayishi hisobdorlikni oshiradi, bu esa demokratik boshqaruvning amaliy ifodasidir.

O'zbekiston Respublikasida IPSASni to'liq joriy etish jarayoni bosqichma-bosqich amalga oshirilmoqda. 2020–2022-yillar tayyorlov davri bo'lib, unda huquqiy va metodologik asoslar yaratildi. 2023–2025-yillarda pilot tashkilotlarda sinov hisobotlari yuritilmoqda. 2026–2028-yillar mobaynida esa IPSAS tizimini to'liq joriy etish va monitoring bosqichi boshlanadi. 2029-yildan keyin tizimni takomillashtirish va xalqaro integratsiyani chuqurlashtirish ko'zda tutilgan. Bu bosqichli yondashuv natijasida davlat moliyasi tizimi to'liq xalqaro talablarga moslashadi.

Yuqoridagi tahlillardan kelib chiqadiki, O'zbekistonda davlat sektori buxgalteriya hisobi tizimini xalqaro standartlar asosida tashkil etish istiqbollari keng. Buning uchun me'yoriy-

huquqiy baza mustahkamlab borilishi, kadrlar salohiyati oshirilishi, raqamli transformatsiya tezlashtirilishi va jamoatchilik nazoratining institutsional mexanizmlari rivojlantirilishi zarur. IPSASning joriy etilishi mamlakat iqtisodiy boshqaruv tizimini yanada ochiq, samarali va ishonchli shaklga olib chiqadi.

Xalqaro andozalarga mos buxgalteriya tizimi davlat moliyasini global iqtisodiy maydonga integratsiyalash imkonini beradi. Bu esa O'zbekistonning xalqaro reytinglarda o'rnini mustahkamlaydi, investorlar ishonchini oshiradi va davlat boshqaruvi tizimining samaradorligini yangi bosqichga olib chiqadi. Natijada, davlat moliyasi barqarorligi, iqtisodiy o'sish sur'atlari va xalq farovonligi o'rtasida mustahkam uzviylik shakllanadi.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M. Mirziyoyevning "Davlat moliyasini boshqarish tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PQ-4611-son Qarori, 2020-yil 24-fevral.
2. O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligining "Davlat sektori buxgalteriya hisobi va hisobotini isloh qilish konsepsiyasi (2020–2025-yillar)" hujjati.
3. O'zbekiston Respublikasi Buxgalteriya hisobi to'g'risidagi Qonuni (yangi tahriri), 2016-yil 13-aprel.
4. O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi huzuridagi Davlat moliyasi axborot tizimi (DMAT) bo'yicha metodik ko'rsatmalar, 2023-yil.
5. International Public Sector Accounting Standards Board (IPSASB). *Handbook of International Public Sector Accounting Pronouncements*. New York: IFAC, 2023.
6. International Federation of Accountants (IFAC). *Conceptual Framework for General Purpose Financial Reporting by Public Sector Entities*. 2022.
7. OECD (Organization for Economic Cooperation and Development). *Public Sector Accounting and Financial Reporting Frameworks in OECD Countries*. Paris, 2021.
8. World Bank. *Strengthening Public Sector Accounting for Transparency and Accountability*. Washington D.C., 2022.
9. IMF (International Monetary Fund). *Fiscal Transparency Code and IPSAS Implementation Guidelines*. Washington D.C., 2021.
10. Avanesova, N., & Sokolov, Y. *Modernization of Public Sector Accounting Systems: International Experience and Implementation Issues*. Journal of Accounting and Control, 2022.
11. Kim, J., & Park, S. *IPSAS Adoption in South Korea: Lessons for Developing Countries*. Asian Journal of Public Finance, 2021.
12. Tashmatov, B. (2023). "Davlat sektorida buxgalteriya hisobini xalqaro standartlar asosida yuritishning iqtisodiy samarasi". *Moliyaviy Tahlil* jurnali, №4.